

บทที่ 5

การศึกษากระบวนการสื่อสาร และจัดการความรู้ ชุมชนท่าสะอาด

5.1.บริบทของชุมชน

5.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนท่าสะอาด อยู่ที่ดินนายพล ข้างค่ายกาวิละ ตำบลวัดเกต อำเภอเมืองเชียงใหม่ และเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ มีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ 2 งาน 69 ตารางวา

ทิศเหนือติดกับตลาดทองคำ ตลาดสันป่าข่อย

ทิศใต้ติดบ้านพักสาธารณสุขเทศบาลนครเชียงใหม่

ทิศตะวันตกติดกับที่ทำการแขวงกาวิละ

ทิศตะวันออกติดกับถนนท่าสะอาด

ลักษณะบ้านเรือนที่พักอาศัยในชุมชนจำนวน 102 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นบ้านปลูกสร้างด้วยไม้และก่ออิฐฉาบปูน โดยมีสภาพมั่นคง ถาวร ส่วนใหญ่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน หรือเช่าพื้นที่ของวัด มีสาธารณูปโภคครบครัน มีน้ำประปา ไฟฟ้าทุกหลังคาเรือน มีโทรศัพท์บ้าน และโทรศัพท์สาธารณะ มีเครื่องมือดับเพลิงภายในชุมชน มีถนนคอนกรีตเชื่อมติดต่อกันทั่วชุมชน และมีทางระบายน้ำรอบชุมชน สภาพเป็นชุมชนที่พักอาศัย ไม่ใช่ชุมชนเมืองในความหมายของชุมชนแออัด สภาพทางกายภาพชุมชนเรียบร้อย ร่มรื่น มีต้นก้ามปูขนาดใหญ่อยู่บริเวณชุมชน เป็นที่แหล่งนัดพบ หรือรวมคนอย่างไม่เป็นทางการ เพราะร่วมตลาดทุกวัน อีกทั้งมีร้านขายอาหาร ก๋วยเตี๋ยว ร้านขายของชำ ร้านอาหาร มีคาราโอเกะ มีลานวิ่งเล่นของเด็กแต่บริเวณไม่กว้างนัก

5.1.2 ประวัติชุมชน

ชุมชนท่าสะอาดซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำปิง ระหว่างตลาดสันป่าข่อยกับค่ายกาวิละ ความเป็นมาของชุมชนท่าสะอาดจากการศึกษาพบว่ามี 2 ความเชื่อ

ความเชื่อแรก มาจากชื่อของหมู่บ้านสะต๋อยซึ่งเป็นชื่อของชุมชนในหัวเมืองไทยใหญ่ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ปรากฏหลักฐานว่าในสมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2324-2358) ได้กวาดต้อนชุมชนในเขตบ้านสะต๋อยเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่ถึงสองครั้งคือ เมื่อ พ.ศ. 2342 และ 2345 ตามลำดับ เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่ ชาวบ้านสะต๋อยยังคงใช้ชื่อบ้านของตนเองมาตั้งชื่อบ้านใหม่ที่อพยพมาตั้งอยู่ เข้าใจว่าเพื่อจะแยกกลุ่มของตนออกจากกลุ่มอื่น เพราะในระยะเวลาดังกล่าว ได้มีการกวาดต้อนและการอพยพชุมชนของหมู่บ้านต่างๆ ในบริเวณเดียวกัน เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่เป็นจำนวนมากและตั้งอยู่ใกล้ๆ กัน เช่น บ้านเมืองกาย และบ้านเมืองสาต เป็นต้น

ความเชื่อที่สอง ท่านเจ้าอาวาสวัดศรีสวรัยทราญมูล ได้เล่าว่า เดิมชุมชนท่าสะต๋อยเป็นชุมชนดั้งเดิมริมแม่น้ำปิง ที่มีช่างฝีมืออาชีพทำทอย ผู้คนบริเวณนี้จึงเรียกชุมชนว่า ท่าทำทอย และเพี้ยนมาเป็น ท่าสะต๋อยในปัจจุบันนี้ และมีวัดศรีสวรัยทราญมูลซึ่งเป็นวัดที่สร้างพร้อมกับการตั้งชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน

5.1.3 ประชากร

มีผู้คนอาศัยอยู่จำนวน 102 ครัวเรือน รวมประชากรทั้งสิ้น 338 คน แยกเป็นเพศชายจำนวน 141 คน และเพศหญิง 197 คน ในจำนวนนี้มีประชากรที่เป็นเด็กและเยาวชนจำนวน 75 คน แยกเป็นเพศชาย 40 คน และเพศหญิง 35 คน โดยในจำนวนเด็กเยาวชนทั้งหมด 75 คน จำแนกเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 15 คน อายุระหว่าง 10-15 ปี จำนวน 25 คน อายุ 16-20 ปี จำนวน 20 คน และอายุ 21-25 ปี จำนวน 15 คน

5.1.4 อาชีพ และเศรษฐกิจของชุมชน

จากการที่ชุมชนท่าสะต๋อยเป็นชุมชนเมืองและอยู่ติดกับตลาดทองคำ และอยู่ใกล้กับตลาดสันป่าข่อย ประชาชนในชุมชนท่าสะต๋อย ส่วนใหญ่จึงมีอาชีพค้าขายในตลาดทั้งสองแห่ง โดยมักประกอบอาชีพจำหน่ายอาหารสำเร็จรูป และสำหรับบ้านที่อยู่ติดกับตลาดทองคำจะเปิดเป็นร้านขายอาหารและขายกล้วยเดี่ยว นอกจากนี้บางส่วนประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นพนักงาน องค์กรเอกชน และราชการต่าง ๆ อาทิ ครอบครัวยของข้าราชการทหาร ในค่ายกาวิละ ที่ย้ายออกมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณชุมชน

ชาวชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาเศรษฐกิจมากนัก เพราะส่วนใหญ่ในชุมชนมีอาชีพ ค้าขายหรือรับจ้าง โดยเฉพาะการค้าขายในตลาดสันป่าข่อยที่เป็นตลาดขนาดใหญ่ที่เปิดขายตลอดวัน มี

การจับจ่ายใช้สอยของประชาชนจำนวนมาก ทำให้ชาวชุมชนมีรายได้พอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน แม้ว่าบางครอบครัวยังอาจต้องอาศัยเงินกู้ แต่ก็มักเป็นการกู้เพื่อการลงทุนในการประกอบอาชีพ และใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนของบุตร โดยชุมชนมีกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมีเงินทุนหมุนเวียน ประมาณ 1 ล้านบาทบาท และมีกองทุนหมู่บ้านเป็นแหล่งบริการให้กู้ นอกจากนี้ยังมีการกู้ยืมนอก ระบบให้กู้ยืมเงินเป็นรายวัน โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราสูง แต่ก็มีผู้ใช้บริการ ซึ่งส่วนใหญ่จะนำมาใช้ ในการลงทุนค้าขายในตลาดทั้งสองแห่งที่อยู่ใกล้ชุมชน

5.1.5. วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนท่าสะท้อน

วิถีชีวิตของชาวชุมชน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกัน จึงทำให้ผู้คนในชุมชนมีสัมพันธภาพที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน และด้วยสภาพของชุมชนที่มีความเป็นชุมชนเมือง มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากการพึ่งพากันในชุมชน มามีวิถีชีวิตที่ต้องพบปะติดต่อ แลกเปลี่ยนค้าขายกับภายนอกชุมชน วิธีการเดินทางจึงกลายมา เป็นการเดินทางโดยพาหนะ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้รถจักรยานยนต์ และรถยนต์ โดยส่วนใหญ่จอดบน ถนนในชุมชน เพราะบริเวณบ้านแคบไม่สามารถนำรถยนต์เข้าไปจอดได้ วิธีการทำงานของชาว ชุมชนคือจะทำงานในช่วงวันจันทร์ถึงวันเสาร์ และหยุดพักผ่อนวันอาทิตย์ ชาวชุมชนท่าสะท้อนจึง พอจะมีเวลาว่างเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้บ้างในวันอาทิตย์ หรือในช่วงเวลาเย็น ในวัน ธรรมดา

5.1.6 ความสัมพันธ์ในชุมชน

ความสัมพันธ์ในชุมชนยังมีความสัมพันธ์ในลักษณะของระบบเครือญาติอยู่ในชุมชน ซึ่ง ลักษณะดังกล่าวเอื้อต่อการสร้างสัมพันธภาพในชุมชน และเป็นพลังขับเคลื่อนในชุมชน ในกลุ่ม ศรัทธาวัด และกลุ่มหนุ่มสาว ซึ่งยังคงประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนาช่วยให้บุตรหลานของชาว ชุมชนได้มีโอกาสพบปะกัน ในงานวัด งานบุญ และประเพณีที่สำคัญ อาทิ การรดน้ำดำหัวประเพณี สงกรานต์ประจำปีให้กับผู้ใหญ่ในเครือญาติเดียวกัน รวมทั้งในกรณี งานศพของคนในชุมชน และ เช่นเดียวกับชุมชนเมืองอื่นในจังหวัดเชียงใหม่ที่แม้มีความเป็นชุมชนเมืองแต่มีความเป็นชุมชนใน ความหมายของชุมชนที่มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันของผู้คนในชุมชน กล่าวคือในบริเวณชุมชนมี ศาล พอบ้าน เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ซึ่งชาวชุมชนเชื่อว่าช่วยดูแลให้ชุมชนอยู่ เย็นเป็นสุข เจริญรุ่งเรือง และทำให้ชุมชนเกิดความรักใคร่ปรองดองกัน

โดยชาวชุมชนจะทำพิธีดำหัวศาลพ่อบ้าน ในช่วงหลังสงกรานต์เสร็จแล้วประมาณ 1 สัปดาห์ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีที่ศาลพ่อบ้านให้ความคุ้มครองให้ชีวิตทุกชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจะนำกล้วย อ้อย ผลไม้ต่าง ๆ ดอกไม้ธูปเทียน น้ำอบ น้ำหอม น้ำขมิ้นส้มป่อย และมาลัยดอกมะลิ มาเป็นเครื่องบูชา

นอกจากนี้กลไกของชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการชุมชน ซึ่งเป็นกลไกที่มาจากการจัดตั้งของประธานชุมชน ที่ได้มาจากการเลือก ดังนั้น แม้ว่าจะเป็นการจัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับการทำงานกับภาครัฐ คือ เทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งงานพัฒนาทุกด้าน เช่น ด้านสาธารณสุข ก็จะมีอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน/ชุมชน (อ.ส.ม.) เป็นคนทำงานในระดับชุมชนภายใต้การกำกับดูแลของกรรมการชุมชน

5.1.7. กลุ่มและองค์กรในชุมชน คณะกรรมการชุมชน

ภายในชุมชนมีกลุ่มคณะกรรมการชุมชนที่จัดตั้งโดยนโยบายของรัฐ โดยมีการจัดตั้งชุมชนเป็นชุมชนในเมือง ซึ่งเป็นพยายามจัดตั้งกลไกขึ้นมารองรับการบริหารงานของเทศบาลนคร เพื่อให้การดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ลงไปสู่ประชาชน ซึ่งคณะกรรมการชุมชนแต่ละชุมชนจะมีเงินอุดหนุนจากเทศบาลให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยการขออนุมัติเป็นครั้งคราว และคณะกรรมการชุมชนมีบทบาทในการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือสวัสดิการชุมชน อาทิ การช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสในชุมชน และการประสานหาทุนการศึกษา และเบี้ยสงเคราะห์ผู้สูงอายุ การดำเนินการเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมีเงินทุนหมุนเวียนประมาณ 1 ล้านบาทบาท และการบริหารงานกองทุนชุมชน/หมู่บ้าน (กองทุนเงินล้าน) ซึ่งประธานชุมชนและกรรมการชุมชนบางคนเข้าร่วมเป็นกรรมการกองทุนด้วย โดยชุมชนมีจัดตั้งกลุ่มองค์กรดังต่อไปนี้

เครือข่ายเพื่อนเด็กเยาวชน ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 243 มีสมาชิกอยู่ประมาณ 30 คน อายุระหว่าง 1-20 ปี ซึ่งจะแบ่งช่วงอายุ และพฤติกรรมของเด็กออกเป็น 3 รุ่น 1-10 ปี, 11-15 ปี, 16-20 ปี ปัจจุบันกลุ่มเด็กและเยาวชนมีโครงสร้างการบริหาร คือ มีประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก ฝ่ายวัสดุ ประชาสัมพันธ์ โดยเป็นกลุ่มองค์กรที่จัดตั้งโดยหน่วยงานราชการ กิจกรรมที่ผ่านมามีส่วนใหญ่ เป็นการอบรมเรื่องยาเสพติดที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐ เช่น ตำรวจ และเทศบาลนครเชียงใหม่

กลุ่มผู้สูงอายุ ก่อตั้งเมื่อวันที่ 20 มิ.ย.2544 มีสมาชิก 65 คน กิจกรรมที่กลุ่มผู้สูงอายุดำเนินงาน คือ การทำน้ำพริกจำหน่าย มีการลงหุ้น โดยมีองค์กรภายนอกเข้ามาสนับสนุน เช่น องค์กรผู้สูงอายุระหว่างประเทศ ศูนย์ฝึกอบรมงานด้านผู้สูงอายุ มูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุแห่ง

ประเทศไทย กลุ่มผู้สูงอายุ มีสภาพปัญหาหลากหลายด้านทอดทิ้งไม่มาดูแล เป็นปัญหาสภาพทางจิตใจ จึงมีการรวมกลุ่มกัน จึงทำให้เกิดการพัฒนากำลังใจร่วมกันมากขึ้น

กลุ่มออมทรัพย์ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2542 ก่อตั้งโดยการรวมตัวกันของชาวบ้าน เคยก่อตั้งครั้งแรกอยู่ได้นาน 2 เดือนแล้วล้มเลิกไป ต่อมาประธานชุมชนคนใหม่ไปร่วมกิจกรรมเห็นตัวอย่างจากชุมชนอื่นในเครือข่ายเดียวกัน จึงนำมาทำที่ชุมชน โดยการรวมกันเป็นหุ้น ๆ ละ 10 บาท ออมทรัพย์กันทุกวันที่ 1-10 ของทุกเดือน ปัจจุบันที่ทุนมากกว่าล้านบาท และมีเงินกู้ยืมมีชาวา จำนวน 400,000 บาท ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3 และคิดดอกเบี้ยจากผู้กู้ร้อยละ 12 ปัจจุบันมีสมาชิก 100 กว่าคน มีการให้กู้ได้ 5 เท่าจากเงินฝาก มีผู้ค้ำประกัน ที่ผ่านมาได้มีการนำดอกผลมาปันให้สมาชิกและช่วยเหลือในชุมชน

กลุ่มไรซ์เคิลชยะ ก่อตั้งเมื่อปี 2544 โดยการสนับสนุนจากเทศบาลนคร เชียงใหม่ มีการรับซื้อชยะจากสมาชิก และนำไปขายให้กับเทศบาลนครเชียงใหม่

5.2. การนำแนวคิด รูปแบบสื่อชุมชน เพื่อมาใช้ในการจัดการความรู้ในชุมชน

ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำรูปแบบของการใช้สื่อชุมชนที่ได้สังเคราะห์ในบทที่ 5 เพื่อดำเนินการในชุมชนวัดท่าสะต๋อย ซึ่งอยู่ในบริบทเดียวกันกับชุมชนตัวอย่างทั้ง 2 แห่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการที่ชุมชนได้มีโอกาสร่วมปฏิบัติการด้วยตนเอง ตั้งแต่การเรียนรู้ และกำหนดปัญหา กำหนดวิธีการ และกระตุ้นการรับรู้ด้วยสื่อชุมชน ซึ่งการศึกษาในขั้นตอนนี้ผู้ศึกษาโดยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาและทำความเข้าใจกับแกนนำ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการทำความเข้าใจกับแกนนำชุมชน ในหลายลักษณะ และหลายระดับ ตามลักษณะของชุมชนที่ดำเนินการ ตั้งแต่ชุมชน ผู้นำตามกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ อสม. และประชาคมต่าง ๆ รวมทั้งเจ้าอาวาสวัดท่าสะต๋อย ซึ่งถือเป็นผู้นำตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีผู้นำด้านการพัฒนาอันได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเทศบาลนครเชียงใหม่ ได้มีการประชุม พุดคุยทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการตามโครงการ ขั้นตอนการดำเนินการ ตั้งแต่การร่วมกันวิเคราะห์ชุมชน ชี้ให้เห็นจุดอ่อน จุดแข็ง และโอกาสต่าง ๆ ในการดำเนินการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยให้ชุมชนสามารถใช้ศักยภาพในสื่อที่ชุมชนมีอยู่ เป็นเครื่องมือหรือช่องทางในการไหล ของข่าวสารข้อมูล ในบริบทของสัมพันธภาพในชุมชน พัฒนาและจัดการกับความรู้ที่มีอยู่ จนผู้นำมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญ

ยังได้มีการร่วมกันไปประชุมในเวทีประชาคมของชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ เป็นประจำทุกเดือน เพื่อขยายแนวคิดให้มีความเข้าใจมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การจุดประกายความคิด เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ผู้ศึกษาได้ดำเนินการ พาผู้นำและตัวแทนชุมชนเดินทางไปทัศนศึกษาจากชุมชนตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการใช้สื่อชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดศรีสุพรรณ ชุมชนหัวฝาย และวิทยุชุมชนมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างชุมชน ในกิจกรรมต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 3 การจัดเวทีประชาคม/เวทีการเสวนา

ภายหลังการเรียนรู้จากประสบการณ์จากชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสนับสนุนให้ผู้นำชุมชน เปิดเวทีเวทีประชาคมระดับต่าง ๆ หรือใช้โดยผู้นำจะเริ่มสร้างความเข้าใจกับกลุ่มในประเด็นที่สร้างความเข้าใจ คือ การจัดการความรู้ สื่อชุมชน บทบาท เพื่อเป็นการยกระดับวิถีคิดให้มองเห็นศักยภาพของชุมชน โดยกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ไม่ใช่การทำงานเชิงอำนาจสั่งการ หรือการกำหนดจากแกนนำชุมชน แต่ใช้การทำงานแบบพี่น้องพูดคุยปรึกษาหารือ แสวงหาความร่วมมือ และหาทางออกร่วมกัน โดยการจัดเวทีระดมปัญหา ความต้องการของชุมชน ซึ่งหลังจากที่ผู้นำ / ชาวชุมชน เกิดความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการกำหนดอนาคต สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเริ่มจาก

- 1) การทำความเข้าใจ และค้นหาศักยภาพ ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี การทำมาหากิน
- 2) ร่วมกันนำเสนอข้อมูลชุมชนในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้อง
- 3) วิเคราะห์ข้อมูล หาสาเหตุปัญหา จากการระดมปัญหาในขั้นแรก และเมื่อเห็นความชัดเจนของปัญหาที่เป็นปัญหาร่วมของหมู่บ้าน ก็นำมาสู่การหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาร่วมกัน
- 4) การกำหนดกิจกรรมการแก้ไขปัญหา เมื่อชาวบ้านรู้เหตุของการเกิดปัญหา ก็มาถึงการหาทางออกจากปัญหา หรือการกำหนดกิจกรรมการแก้ไขปัญหาร่วมกัน การแก้ไขปัญหามาตามศักยภาพของชาวบ้านที่สามารถทำได้เอง โดยชุมชนนำไปสู่การปฏิบัติได้เลยโดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่

ขั้นตอนที่ 4 การเกิดกิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติ จากเวทีการประชุม ทำให้เกิดการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนที่ร่วมกันเพื่อแก้ไขสิ่งที่ปัญหา ซึ่งชุมชนที่ศึกษาสามารถพิจารณาใช้สื่อชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา

ซึ่งจากการศึกษามีผลการดำเนินการดังนี้

5.3 ผลเวทีประชาคมชุมชนวัดท่าสะอาด เรื่อง “สื่อชุมชนกับการจัดการความรู้ของชุมชน”

หลังจากผู้วิจัยหารือร่วมกับผู้นำชุมชน น่าจะมีการเปิดเวทีประชาคม เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อชุมชนในกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ ซึ่งตามแนวทางการดำเนินข้างต้น เริ่มจากให้ชุมชนตระหนักและทราบรากฐานของตนเองว่าเป็นใคร มาจากไหนและหาสิ่งที่จะยึดโยงชุมชนกันไว้ ด้วยการระดมความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้เวที การศึกษาประวัติศาสตร์อย่างชุมชนตัวอย่างที่ได้ศึกษามา อีกทั้งในชุมชนนี้เองไม่เคยมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเสวนา หรือเวทีประชาคมชุมชนมาก่อนเลย จึงเป็นที่มาของการจัดเสวนาเรื่อง “สื่อชุมชนเพื่อการจัดการความรู้” โดยเวทีแรกเป็นการศึกษาเพื่อสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์” ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยได้ใช้โอกาสนี้กล่าวถึงแนวทางที่ชุมชนวัดศรีสุพรรณ ซึ่งที่ได้ศึกษามาทดลองใช้กับชาวชุมชน ผู้มาร่วมงานด้วย

ผู้วิจัยได้ประชุมปรึกษาหารือกับกลุ่มแกนนำ เพื่อวางแผนรูปแบบการจัดเวทีประชาคม และการเสวนา กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าฟัง สถานที่จัดงาน และวันเวลา ซึ่งกำหนดกันไว้ว่าจะใช้ช่วงเวลาของการประชุมของชุมชนที่มีการประชุมเป็นประจำทุกเดือนอยู่แล้ว และมอบหมายหน้าที่กันไปทำ ตามความสนใจ และคำนึงถึงความเหมาะสมในด้านความถนัด หน้าที่การงาน และความคล่องตัวในการติดต่อประสานงาน การใช้ประชุม และการปรึกษาหารือในการวางแผนเตรียมงาน โดยเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้าสามารถเห็นหน้าค่าตาก (Face to face communication) และพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน รวมทั้งสรุปผลการเตรียมงาน และสามารถชี้แจงทำความเข้าใจให้ตรงกันได้ระหว่างการประชุม

การดำเนินงาน หลังจากประชุมเตรียมงาน ผู้ศึกษา และคณะกรรมการชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มหนุ่มสาว ศรัทธาวัดท่าสะอาด รวมเจ้าอาวาสวัดท่าสะอาด ผู้ศึกษาได้ใช้เครือข่ายชุมชนดังกล่าวประชาสัมพันธ์ภายในชุมชน ทั้งการเชิญชวนผู้เข้าร่วมในระดับบุคคล และการใช้ป้ายผ้าติดตามสถานที่ต่างๆ เสียงตามสาย และขอความอนุเคราะห์จากท่านเจ้าอาวาส แจ่งแก่ศรัทธาวัด ซึ่งเป็นผู้สูงอายุ และบุคคลที่ได้รับการยอมรับในชุมชน เพื่อเชิญชวนการแจ้งเรื่องเวทีประชาคมแก่ชาวชุมชน นอกจากนี้ การดูแลในด้านการลงทะเบียน การต้อนรับ และอาหาร

เครื่องมือ ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มสตรีในชุมชนเป็นอย่างดีในการทำอาหารและขนมมาเลี้ยงผู้ที่เข้าฟังการเสวนา คณะกรรมการวัด ดูแลเรื่องอาคารสถานที่ ส่วนอาสาสมัครชุมชน ช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องที่จอดรถ และให้การต้อนรับผู้ร่วมงาน เป็นต้น

การเลือกวิทยากร อันหมายถึง ผู้ส่งสารของการจัดงานเสวนา (sender) เกิดจากความต้องการของชุมชนที่อยากให้วิทยากรที่มาพูดคุยเป็นบุคคลที่มีความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์ในการพัฒนา และการจัดการเรื่องสื่อ อีกทั้งหัวข้อเสวนาเป็นเรื่องของการสื่อสาร จากข้างต้น แนวทางเลือกวิทยากรที่จะมาพูดคุยในงานเสวนา จากการสังเกตของผู้ศึกษา พบว่า การที่มีวิทยากรจากภายนอก มาใช้เป็นสื่อบุคคลที่จะกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัว สนใจใคร่รู้ และอยากที่จะเข้าร่วมฟังรวมไปถึงคนนอกที่สนใจในชุมชนและวิทยากร ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่น่าสนใจในการเลือกตัวผู้ส่งสาร ผลการสัมภาษณ์ ตามที่ผู้ศึกษากำหนดประเด็นไว้ คือ

- การค้นหาปัญหาในชุมชน /วิธีการและแนวทางในการแก้ไขปัญหา
- องค์ความรู้ของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการกับปัญหา
- สื่อชุมชน อะไร มีอะไรบ้าง
- สื่อชุมชนจะสามารถมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือในกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างไร

อย่างไร

ในระยะเวลาของการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาสามารถดำเนินการศึกษาวิจัยในเชิงปฏิบัติในขั้นตอนของการกำหนดประเด็นร่วมกันของชุมชนเพื่อศึกษาบทบาทของสื่อชุมชนในการจัดการความรู้ของชุมชน ซึ่งการนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้จะได้มีการศึกษาในระยะต่อไป ซึ่งผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

1) การค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน ซึ่งในมิติการสื่อสาร ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยคนในชุมชน สามารถมีบทบาททั้งการเป็นผู้ส่งสาร คัดเลือกสาร สื่อ และรับสาร การที่เป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน และสามารถแสดงบทบาทได้ทั้ง ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร มีการเสนอประเด็นตามความรับรู้ และเป็นที่น่าสนใจของชุมชน ซึ่งมีอย่างหลากหลายทั้งปัญหาเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหายาเสพติด และปัญหาการใช้อำนาจของรัฐ อาทิ

“การที่มีอนุมติให้เอกชนที่มาเช่าที่ดินใกล้ชุมชนสร้างปั๊มแก๊ส กลางใจเมืองโดยไม่ผ่านการหารือและฟังความคิดเห็นจากประชาชน ไม่รู้ว่าการพิจารณาอนุญาตถูกต้องหรือไม่ ซึ่งหากเกิดแก๊สระเบิดขึ้นจะมีความสูญเสียมาก”

“ปัญหาเด็กและเยาวชนปัจจุบัน ก้าวร้าว มั่วสุมตามร้านเกมสโคมพิวเตอร์และร้านอินเทอร์เน็ต ไม่ค่อยสนใจเรียน ยกพวกตีกัน ตลอดจนปัญหาการสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า และเสพยาเสพติด”

“ปัญหาเรื่องสุขภาพของผู้สูงอายุ เป็นต้น

ซึ่งในประเด็นการค้นหาปัญหาในมิติของการสื่อสารในชุมชน สามารถสรุปถึง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของสื่อชุมชน อาทิ สื่อบุคคล หรือการมีผลผลิตสื่อของชุมชนเองในการจัดการความรู้ หรือการแก้ไขปัญหาในชุมชน ได้ดังนี้

จุดแข็ง ชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิม ที่เกิดและเติบโตในชุมชนนี้ จึงสามารถ ทำความเข้าใจ และคุ้นเคยกัน มีวิถีชีวิตในชุมชนอย่างเดียวกัน และมีสำนึกในเรื่องความเป็นคนในชุมชนเดียวกัน และความเป็น เครือญาติ เพื่อนพ้อง หากได้รับการสนับสนุน หรือมีเวทีให้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ คนในชุมชนสามารถทำงานเพื่อชุมชน (และเพื่อตัวเองมากกว่าเพื่อนบ้าน หรือเพื่อมนุษยธรรม)

จุดอ่อน ความไม่รู้ และความขาดแคลน เวที และการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการคิดที่สอดคล้องกับชุมชน โดยที่ผ่านมาชุมชนไม่ได้มีปัญหาที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ในมิติของความเป็นชุมชน เมื่อมีปัญหา ก็มักปล่อยให้ เป็นบทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐ อาทิ การป้องกันอาชญากรรมในชุมชน การจราจร หรือแม้กระทั่งการมั่วสุมของเด็กและเยาวชน

โอกาส ประเด็นการสื่อสารใน ชุมชน มีกฎหมายและรัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถมีบทบาทในสื่อ ซึ่งมีนักวิชาการ และสื่อวิทยุชุมชน เกิดขึ้นมาก รอให้ชาวชุมชนรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม และเข้าไปร่วมในการดำเนินการวิทยุชุมชน ขณะที่ในแง่การพัฒนาชุมชนได้ก่อให้เกิดกลุ่มองค์กรชุมชน ขึ้นทำให้ชาวบ้านมีการรวมตัวกัน

อุปสรรค ขณะนี้ชาวบ้านยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการสื่อสาร โดยยังคิดว่าตัวเองยังขาดทักษะด้านภาษา ความรู้ในเครื่องมือเครื่องไม้ และทักษะด้านการเลือกรับและคัดกรองข่าวสาร การรู้เท่าทันสื่อ โดยบางส่วนยังไม่เข้าใจ การคัดเลือกสารที่มีประโยชน์ที่จะส่งต่อไปยังผู้รับสารอื่น ๆ อีกทั้งดังที่กล่าวมาแล้ว ด้วยความเป็นชุมชนที่ยังไม่เคยประสบปัญหาร่วมกัน จึงไม่เคยมีเวทีที่จะทำให้เกิดกล้าเปิดใจที่จะพูดคุยถึงปัญหาโดยตรง ในเวทีสาธารณะเท่านั้น อีกทั้งชาวชุมชน ยังไม่มีช่องทางที่จะเข้าถึงสื่อในระดับต่างๆ ทั้งสื่อชุมชน และสื่อมวลชน

ผลจากการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การจัดการประชุมและเวทีประชาคม ร่วมกันของชุมชน ได้มีข้อเสนอ ในส่วนของ สื่อชุมชน ซึ่งชุมชนมองเห็นว่าควรมีการเชื่อมโยง กับสื่อหลัก อาทิ สื่อวิทยุ

ชุมชน ตามแนวทางของชุมชนวัดหัวฝาย ซึ่งผู้นำชุมชนได้ไปศึกษา โดยเห็นว่า สื่อของชุมชนควรมีหลักการสำคัญที่ ชุมชนให้ข้อสรุปกัน คือ เป็นสื่อที่ดำเนินการโดยชุมชนไม่ใช่ดำเนินการโดยเอกชน เพราะการพัฒนาสื่อเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและองค์กรชุมชนด้วย ไม่ใช่แค่เพียงแค่การสื่อสารกันเท่านั้น หลักการประการที่สองคือ สื่อชุมชนทุกประเภทดำเนินการโดยไม่แสดงหากำไรแต่ได้พยายามแสดงหาการสนับสนุนจากชุมชนเอง ประการที่สามเนื้อหาสาระจะเป็นเนื้อหาสาระที่มาจากชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน ใช้ภาษาที่ชุมชนเข้าใจชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายและ ประการที่สี่ สื่อชุมชนดำเนินการโดยคนในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นวิทยุชุมชน เว็บไซต์ชุมชน หนังสือพิมพ์ ซึ่งฝึกฝนคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถขึ้นมาดำเนินการเอง ทั้งสิ้นหลักการทั้งหมดนี้คือสาระสำคัญของสื่อชุมชน คือความแตกต่างระหว่างสื่อชุมชนกับสื่ออื่นๆ

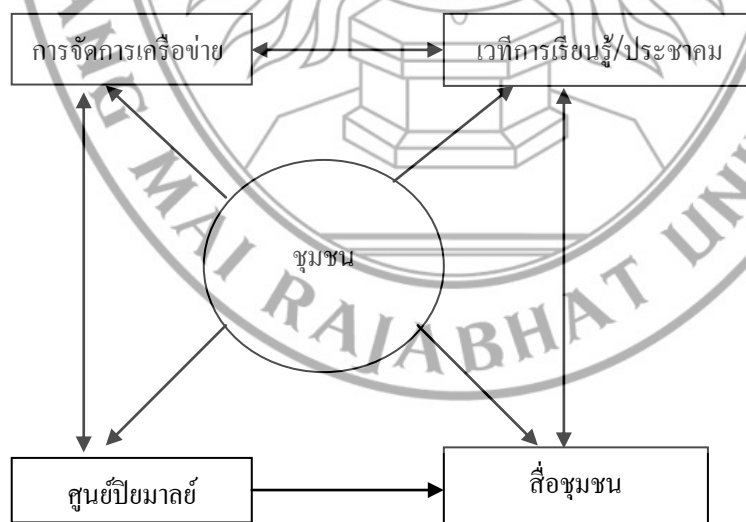
และในที่สุดในการเรียนรู้ร่วมกันของเวทีประชาคม จึงค้นหาปัญหาในประเด็นเรื่องการจัดการความรู้ และก็นำแนวคิดเรื่องการใช้สื่อชุมชนเพื่อสนับสนุน ซึ่งได้กำหนดประเด็นปัญหาซึ่งชุมชนจะได้ร่วมกันศึกษาได้แก่ การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ชุมชนจะได้เรียนรู้ร่วมกันในศักยภาพที่มีในชุมชน กล่าวคือในชุมชนมีศูนย์ปียะมาลย์ ศูนย์บริการผู้สูงอายุปียะมาลย์ เป็นหน่วยบริการผู้สูงอายุภายใต้การกำกับดูแลของสถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และเป็นประเด็นเริ่มต้นในการศึกษาร่วมกันระหว่างชุมชนกับผู้ศึกษา

2.) โดยองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุนั้น ในชุมชนมีแหล่งเรียนรู้อย่างศูนย์ปียะมาลย์ซึ่งศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมและให้บริการต่างๆที่เป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุในชุมชนเมืองเชียงใหม่ กิจกรรมการรู้นั้นมีอยู่หลากหลาย อาทิ การไปทัศนศึกษาตามแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ การเชิญวิทยากรมาบรรยายความรู้ในศูนย์ฯ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสมาชิกศูนย์ฯ เข้าร่วมการอบรมสัมมนาในเรื่องต่างๆ ซึ่งจัดโดยหน่วยงานราชการ และเอกชนอื่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาผู้สูงอายุด้านจิตใจ ดังเช่น การจัดกิจกรรมนันทนาการสังสรรค์ กิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสังคมต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาผู้สูงอายุในด้านร่างกายและทักษะปฏิบัติ เช่น กิจกรรมการออกกำลังกาย เป็นต้น ซึ่งวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เหล่านี้มีหลากหลายรูปแบบ เป็นไปตามความต้องการของผู้สูงอายุ ซึ่งในฐานะที่ศูนย์ดังกล่าวอยู่ในชุมชน จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ ซึ่งผู้ศึกษาจะได้นำเสนอแนวคิดการใช้สื่อชุมชน ในการให้ชาวชุมชน

เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้ให้ความเห็นเรื่องสื่อชุมชน ทั้งในการเป็นผู้ส่งสาร ผู้ผลิต และ ความเห็นในความเป็นผู้รับสาร

3) ผลที่เกิดขึ้น ชุมชนวัดท่าสะต๋อยมีการวางแผนอนาคตร่วมกันว่าจะดำเนินการในการจัดการความรู้โดย ยึดถือสิ่งที่ชุมชนมี ได้แก่ การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ และเตรียมการที่จะใช้สื่อชุมชนในการจัดการความรู้ ซึ่งจากเวทีประชาคมที่เกิดขึ้นได้ผลต่างๆ ตามมาได้แก่

- 1) เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งตนเองมากขึ้น นอกจากกิจกรรม กลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน ยังเป็นการต่อยอด เห็นศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ อีก
- 2) ชุมชนมีพิจารณาจากฐานความรู้หรือทุนที่มีในชุมชน (ข้อมูล , ความรู้ , งบประมาณ ฯลฯ)
- 3) การศึกษาดูงานในชุมชนอื่นที่ประสบความสำเร็จ และการเข้ามาร่วมกิจกรรมกับ ผู้ศึกษาเกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างกัน
- 4) เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การกำหนดวางแผนแนวทางจะใช้สื่อชุมชนสร้างความเข้าใจ
- 5) เกิดการเชื่อมประสาน ผนึกกำลังผู้ศึกษา และกับหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น โรงเรียนเทศบาล ศูนย์ป้อมาลัย และกำหนดแผนการว่าจะดำเนินการเรียนรู้ เรื่อง สื่อวิทยุชุมชน

ภาพที่ 5.1 แสดงแผนการดำเนินการ